

Női sajtó, feminista újságírás

Czeferner Dóra: Kultúrmisszió vagy propaganda?

Feminista lapok és olvasóik Bécsben és Budapesten

ELKH Bölcsészettudományi Kutatóközpont, Történettudományi Intézet,
Budapest, 2021. 286 p.

(Magyar történelmi emlékek, értekezések)

ISBN 978-963-416-290-2, ISSN 2063-3742

A 19. század második felében, de különösen a századfordulóra felélénkült a női emancipáció. A lányok egyre többet és egyre több helyen tanulhattak, és szépen lassan elkezdett átalakulni a női szerepekről alkotott több száz éves hagyományos elképzelés. Egyre többben vetették fel a női szavazati jog kérdését és – főleg az I. világháború alatt – központi kérdéssé vált a női munkavállalás. Ezen folyamatokkal párhuzamosan megjelent a női sajtó is. Korábban főleg nőknek szánt folyóiratok, regények, szakácskönyvek és tanácsadókönyvek voltak a jellemzőek, amelyek egy szűk körnek, a már olvasni képes, elsősorban közép- és felső-középosztálybeli nőknek szóltak. Igazi újítás volt a nők által írt és nőknek szóló publicisztika megjelenése. Ennek a folyamatnak egy eddig alig kutatott területéről, a 20. század első felében az Osztrák–Magyar Monarchia területén megjelent osztrák és magyar feminista lapokról, azok szerzőiről, szerkesztőiről és olvasóiról szól Czeferner Dóra könyve.

A szerző, aki a Bölcsészettudományi Kutatóközpont Történettudományi Intézetének munkatársa, eddigi kutatásai a nőtörténettel,¹ a feminista egyesületek életével² és a sajtó különböző témaköreivel³ foglalkoztak. Czeferner Dóra a tudományos munkák mellett nagy hangsúlyt fektet az általa kutatott témák népszerűsítésére, amire kiváló példa az általa működtetett SchwimmerBlog (<https://schwimmerblog.com/author/czefernerd/>), amely Schwimmer Rózsa feminista író- és szerkesztőnő, valamint a világ első nagykövet-

¹ Czeferner Dóra: Feminista szervezkedés vidéken az első világháború előtt. ÚJKOR.HU – A VELÜNK ÉLŐ TÖRTÉNELEM, 2015. február 1. <http://ujkor.hu/content/feminista-szervezkedes-videken-az-első-világháború-előtt>. (A megtekintés ideje: 2024. október 13.) További tanulmányok a témában: <https://m2.mtmt.hu/api/author/10064268> (A megtekintés ideje: 2024. október 13.)

² Vö.: Czeferner Dóra: A magyarországi feminista mozgalom első hivatalos lapja: A Nő és a Társadalom (1907–1913). ARCHIVNET, 2019. 2. sz. <https://www.archivnet.hu/a-magyarországi-feminista-mozgalom-első-hivatalos-lapja-a-no-es-a-társadalom-1907-1913> (A megtekintés ideje: 2024. október 13.)

³ Czeferner Dóra: Sajtóforrások. Bevezetés a történettudományba és a történelemkutatás módszereibe. Szerk.: Kerepeszki Róbert–Schrek Katalin. Pécs, 2023. 135–142.

nője nagyrészt feldolgozatlan és publikálatlan, az Amerikai Egyesült Államokban őrzött hagyatékának anyagait ismerteti az érdeklődő és a szakmabeli olvasóval. Jelen kötete a Bölcsészettudományi Kutatóközpont *Magyar történelmi emlékek, értekezések* sorozatában jelent meg, amely jól illik az ugyanitt már korábban napvilágot látott nőtörténeti kötetek sorába, egyben garancia egy keménytyáblás, kiváló kötésű műre.

A kötet két témakörben is újdonságnak számít. Egyrészt szervesen illeszkedik a magyar nőtörténeti kutatásokba, másrészt a sajtótörténeti munkák között is meghatározó. A nőtörténeti vizsgálódások az utóbbi években egyre nagyobb teret nyernek a történeti kutatásokon belül. Folytattak már átfogó kutatást a nőnevelés témakörében, és a nők világáról a kora újkorban, készültek szemelvénykötetek a magyarországi nőkérdés történetéből, a fővárosi felső-középosztálybeli nők mindennapjairól a dualizmus korában és a két világháború közötti időszakban, a női szerepek változásáról a 20. századi Magyarországon, a női választójogról, valamint a diplomás nőről mint új jelenségről a Horthy-korszakban.⁴ A hazai feminizmusról, főleg annak nemzetközi beágyazottságáról azonban eddig érdemi összefoglaló munka nem látott napvilágot. A magyar sajtótörténeti vizsgálódások eddig kevés érdeklődést mutattak a női sajtó iránt. A legtöbb szakmunkában csak megemlítik vagy rövid fejezetet szánnak a témának.

A *Kultúrmisszió vagy propaganda?* című könyv az Osztrák–Magyar Monarchia három jelentős liberális-feminista szervezetének sajtóját mutatja be 1907 és 1918 között. Ez összesen 272 lapszámot és 6007 cikket jelent.⁵ A kötetben a Nőtisztviselők Országos Egyesülete és a Feministák Egyesülete által Budapesten közösen megjelentetett *A Nő és a Társadalom*, illetve *A Nő – Feminista folyóirat* című lapokat, valamint az Allgemeiner Österreichischer Frauenverein hivatalos értesítőjét, a *Neues Frauenleben* című bécsi periodikát elemzi a szerző. A kötet tíz fejezetében szó esik a vizsgált forrásbázisról és a kutatás nehézségeiről, a három feminista egyesületről és folyóirataikról, az azokban dolgozó szerkesztőkről, írókról és persze az olvasókról, valamint a folyóiratok cikkeinek témájáról (azok kvantitatív és kvalitatív elemzésével együtt), sőt a végén még a Monarchia és a külföld reprezentációja (ezzel egyben a lapok és szerkesztőik vidéki és külföldi kapcsolatrendszere) is megjelenik a műben.

Az európai és amerikai levéltári és magánforrásokat (Budapest, Bécs, New York) a szerző nagyon részletesen feldolgozta, így képet kapunk arról, hogy mennyi energiát fektettek az egyesületek az általuk kiadott periodikák megjelentetésébe. Emellett kirajzódnak azok a kapcsolatrendszerek, amelyek a bécsi, a budapesti és a nemzetközi ernyő-

⁴ Vö. Kéri Katalin: Leánynevelés és női művelődés az újkori Magyarországon (nemzetközi kitekin-téssel és nőtörténeti alapozással). Pécs, 2018.; A nők világa. Művelődés- és társadalomtörténeti tanulmányok. Szerk.: Fábri Anna–Várkonyi Gábor. Bp., 2007.; A nő és hivatása. I. Szerk.: Fábri Anna. 1999.; Szécsi Noémi–Géra Eleonóra: A budapesti úrinő magánélete (1860–1914). Bp., 2016.; Szécsi Noémi–Géra Eleonóra: A modern budapesti úrinő (1914–1939). Bp., 2017.; Simándi Irén: Küzdelem a nők parlamenti választójogáért Magyarországon 1848–1938. Bp., 2009.; Papp Barbara–Sipos Balázs: Modern, diplomás nő a Horthy-korszakban. Bp., 2017.; Gyáni Gábor: Sajtótörténet a társadalomtörténelem szempontjából. 2016.

⁵ A cikkeket Czeferner 16 műfaji kategória szerint elemzi, ezen kívül 16 elsődleges és 30 másodlagos kulcsszó alapján kategorizálja. Ez a rész egyértelműen alapkutatásnak tekinthető.

szervezetek között létrejöttek. Czeferner rámutat, hogy, bár az osztrák szervezet progresszívebben kezdett a munkába, az I. világháború idejére a magyar feminista mozgalom is sikeres versenytársa lett a nyugat-európainak, sőt több szempontból túl is szárnyalta azt.

A kötet előnye a jól felépített szerkezet, a logikus témátárgyalás, a rengeteg forrás átlátható és korrekt feldolgozása, valamint az a tény, hogy a magyar lapok mellett egy osztrák kiadványt is tételesen elemez. Ez utóbbit összeveti a magyar újságokkal mind a szerkesztői szempontok, mind a lapokban megjelenő cikkek alapján. Minden fejezet elején megtalálhatóak azok a főbb kérdések, amelyre a szerző az adott részben keresi a választ, és szintén mindegyik végén jó összefoglalást is kapunk az eredményekről. Külön értéke a műnek, lévén, hogy sajtótörténetről (is) szól, hogy rövid áttekintést nyújt a vizsgált lapokban található műfajokról. A könyvet 795 lábjegyzet, 37 ábra (oszlop- és kördiagramok), 15 táblázat, 6 térkép, 9 kép, személynévmutató, valamint bőséges, számos külföldi szakirodalmat is felvonultató szakirodalomjegyzék teszi még gazdagabbá.

A kötetet olvasva alig marad az emberben hiányérzet (a források esetleges hiányait a szerző pontosan jelzi), talán csak annyi, hogy a többször megemlített szabadkőműves, illetve radikális-liberális politikai kapcsolatok bemutatása háttérbe szorul. A századforduló három jelentős nőmozgalma (a keresztényszocialista, a szociáldemokrata és a polgári-radikális feminista) közül csak az utolsóról esik szó a könyvben, amit Czeferner azzal indokol, hogy „a rendszerváltást követő magyarországi történetírásban e szárny kapcsán zajlottak olyan alap kutatások, amelyekre a munka kezdetén támaszkodni tudtam. A keresztényszocialista és konzervatív – pl. a Mária-kongregációk keretein belül megjelenő női szerveződések és a családot a fókuszba helyező – csoportok, illetőleg a szociáldemokrata nőmozgalom sajtótevékenységének rekonstrukciója – a szervezeti fejlődésére vonatkozó alapvető ismeretek hiányában – egyelőre lehetetlen.”⁶ Ettől függetlenül a másik két női mozgalom is megérett volna egy rövid összefoglalást.

A kötetet osztrák és német vonatkozásai, forrásfeldolgozásai és az osztrák–magyar (és német) kapcsolatrendszer bemutatása miatt érdemes lenne – legalább – német nyelven is megjelentetni, különösen, hogy a több évszázados közös múlt ellenére hiányoznak az összehasonlító történeti munkák. A könyvet az érdeklődőknek olvasmányossága és érdekessége, míg a szakmai közönségnek új nézőpontjai és megközelítése, illetve széleskörű forráselemzései miatt jó szívvel ajánlom olvasásra.

Kis Attila

⁶ Czeferner Dóra: Kultúrmisszió vagy propaganda? Feminista lapok és olvasóik Bécsben és Budapesten. Bp., 2021. 12.